АЗӘРБАЈҸАН ССР СӘҺИЈЈӘ НАЗИРЛИЈИ
РЕСПУБЛИКА САНИТАРИЈА МААРИФИ ЕВИ

М. М. АБДУЛЛАЈЕВ, Ҹ. Т. МӘММӘДОВ,
В. Ә. ХӘЛИФӘЗАДӘ

БРОНХИАЛ АСТМА АЛЛЕРКИК ХӘСТӘЛИКДИР

(Јаддаш)

КӘНҸЛИК — БАКЫ — 1976

АЗӘРБАЈЧАН ССР СӘҺИЈЈӘ НАЗИРЛИЈИ
РЕСПУБЛИКА САНИТАРИЈА МААРИФИ ЕВИ

М. М. АБДУЛЛАЈЕВ, Ч. Т. МӘММӘДОВ,
В. Ә. ХӘЛИФӘЗАДӘ

БРОНХИАЛ АСТМА АЛЛЕРКИК ХӘСТӘЛИКДИР

(Јаддаш)

КӘНЧЛИК БАКЫ 1976

А $\frac{10101}{М\ 653(12)-76}$ ПК—76
© «Кәнчлик», 1976

Сон илләрдә мүасир тәбабәтин әсас проблемләриндән бири кими аллерголокија барәдә чох данышылыр вә јазылыр. Бу термин алтында организмин мүхтәлиф јад маддәләрә гаршы јүксәк һәссаслығы нәзәрдә тутулур вә бир сыра хәстәликләр аллеркик хәстәликләр адландырылыр.

Һазырда ән'әнәви аллеркик хәстәликләр сајылан бронхиал астманы, поллинозу, өврәни, Квинке өдемини, ринитләри, ревматизми, коллакенозлары нәзәрә алмасаг, габаглар аллеркик мәншәли сајылан холесистит, мә'дәнин хора хәстәлији, хоралы колит, миокард инфаркты, һипертонија хәстәлији вә саирә хәстәликләрин дә баш вермәсиндә аллеркијанын ролуна бөјүк әһәмијјәт верилир.

Сон илләр әрзиндә дүнјанын бүтүн өлкәләриндә аллеркик хәстәликләрин хејли артмасы гејд едилир. Бејнәлхалг гурултајларын вә симпозиумларын јени-јени мә'луматлары көстәрир ки, мәсәлән, А Б Ш-да әһалинин 10—16%-и бу хәстәликләрдән әзаб чәкир. ССРИ-дә дә аллеркија хәстәликләри сон илләрдә артмагдадыр.

Аллеркик хәстәликләрин белә кениш јајылмасынын сәбәбләри чохдур. Бунлар сәнајеләшдирмә вә кимјалашдырмадан, әмәк шәраитиндән, иглим-ҹоғрафи тә'сирләрдән, гиданын характериндән, мәишәт амилләриндән (отураг, «кабинет» һәјат тәрзи), дәрманларын кениш вә чох вахт нәзарәтсиз тәтбигиндән вә саирәдән ибарәтдир. Мәһз буна көрәдир ки, аллеркик хәстәликләрин профилактикасы вә мүаличәси проблеми һазырда кет-кетдә даһа актуаллашыр.

Бронхиал астма барәдәки бу јаддаш китабчасы узун илләр боју апарылан клиник мүшаһидәләримиз әсасында јазылмыш вә кениш охуҹу күтләси үчүн нәзәрдә тутулмушдур.

Бронхиал астманы төрәдән сәбәбләр

Бронхиал астма илә хәстәләнмә инсанлара чохдан мә'лумдур, лакин узун илләр боју апарылан мүшаһидәләрә вә тәдгигатлара бахмајараг, онун етиолокијасы, инкишаф механизми вә демәли, һәм дә мүаличәси һазырда бир чох чәһәтдән һәлә дә ајдынлашдырылмамыш галыр. Гејд етмәк кифајәтдир ки, 1965-чи иләдәк бронхиал астманы мүстәгил хәстәлик һесаб етмирдиләр. Она узун мүддәт бронхларын вә аг чијәрләрин јерли зәдәләнмәләри кими бахырдылар вә алимләри јалныз боғулма тутмасынын механизми марагландырырды. Һазырда бронхиал астма типик аллеркик хәстәлик һесаб едилир.

Бронхиал астмаја аллеркенләр сәбәб олур. Аллеркија јунанча «дәјишиклијә уғрамыш гүввә» демәкдир. Аллеркен јад зүлалдыр вә ја организмә дүшдүкдә јад характерли зүлал бирләшмәләри әмәлә кәтирән гејри-зүлал маддәсидир. Аллеркенләр организмә харичи мүһитдән дүшә биләр вә јахуд организмин өзүндә әмәлә кәлә биләр.

Организмә әтраф мүһитдән дүшән аллеркенләри ики бөјүк група ајырмаг олар:

1. Гејри-инфексион мәншәли аллеркенләр. Онлара ашағыдакылар аиддир: тоз аллеркенләри — от, ағач, чичәк тозлары; мәишәт аллеркенләри — отаг тозу, түк, сач, китабхана тозу; һејван мәншәли аллеркенләр — ит, пишик, довшан, дәниз донузу, ат, гуш түкү, гојун јуну; гида аллеркенләри — балыг, хәрчәнк, јејилән дәниз илбизи, јумурта, сүд, бал, гоз, фындыг, күрү, ситрус биткиләри, гахач, шоколад, гәһвә, чијәләк, спиртли ичкиләр вә с.; мүхтәлиф дәрманлар (башлыча олараг пенисиллин, битсиллин, стрептомитсин вә с. кими антибиотикләр; сулфаниламидләр, аспирин, B_1, B_{12} витаминләри, көчүрүлмүш зүлал күтләләри, ган, серум вә с.).

2. Инфексион вә паразитар мәншәли аллеркенләр. Бунлара ашағыдакылар аиддир: бактеријалар, вируслар, көбәләкләр, һелминтләр, ибтидаиләр.

Әкәр бронхиал астма хәстәнин истеһсалатда чалышдығы шәраитлә әлагәдар аллеркенләр тәрәфиндән төрәдилмишсә, бу заман пешә бронхиал астмасы һагда фикир јүрүдүлүр ки, бунлар да белә адланыр: хәзчиләрдә «урсол астмасы», «аптекчиләр астмасы», «кимја сәнајеси фәһләләри астмасы», «барама е'малы фәһләләри астмасы» вә с.

Организмин өзүндә әмәлә кәлән аллеркенләри ашағыдакы групларa ајырмаг олар:

1. Тәбии вә ја биринчили — бүллур гишанын нормал тохумасы, синир тохумасы, галханадбәнзәр вәзи вә с.

2. Газанылмыш вә ја икинчили (патоложи тохумалар):

а) гејри-инфексион — јанығын, шүанын, сојуғун төрәтдији аллеркен;

б) инфексион — ара антикен мәһсуллар (тохумаларын патокен микробларла вә вирусларла зәдәләнмәси).

Бурада аутоаллеркик бронхиал астма барәдә гејд етмәк јеринә дүшәр. Бу заман харичи вә ја дахили зәдәләјичи амилләрин тә'сири нәтичәсиндә организмин өзүнүн зүлалынын молекулјар гурулушу дәјишәрәк јад зүлала чеврилир. Јени әмәлә кәлмиш зүлал организмә јад, «дүшмәнчәсинә» тә'сир көстәрир. Бу, сонрадан бронхиал астма төрәдә биләчәк аутоаллеркендир.

Аллеркен нә чүр олурса-олсун она гаршы организмдә экс-чисимләр әмәлә кәлир ки, бунлар да аллеркенләри зәрәрсизләшдирмәк үчүндүр. Мүәјјән вахтадәк бу просес јахшы кедир. Лакин елә бир вахт кәлир ки, (бу заман баш верән просесин инкишафынын механизми чох мүрәккәб олдуғундан буну тәсвир етмәји гаршымыза мәгсәд гојмамышыг) мүәјјән органларда экс-чисимләрин аллеркенләрлә бирләшмәси даһа чидди, патоложи һал — аллеркик хәстәлик төрәдир. Бу заман аллеркик зәдәләнмә аллеркен + экс-чисим комплекси тәрәфиндән төрәдилир. Әкәр просес кичик бронхларда (бронхиолларда) кедирсә, бу заман селикли гишанын өдеми, бронхларын мәнфәзинин спазмы (даралмасы) баш верир, бронхиал вәзиләр чохлу селик ифраз едир ки, бу да бронхларын мәнфәзини тыхач кими гапајыр, бронх-ағчијәр апаратынын дамарлары даралыр вә с., јә'ни боғулма тутмасы — бронхиал астма баш верир. Боғулма тутмаларыны төрәдән әсас амилләр «аллеркен + экс-чисимләр» комплекси илә бронх тохумалары зәдәләндикдә ифраз олунан маддәләрдир (һистамин, асетилхолин, серотонин вә с.).

Бронхиал астманын тәбиәтини вә мәншәјини баша дүшмәкдә илк боғулма тутмасына сәбәб олан дөврдә организмин вәзијјәтинин диггәтли анализи бөјүк рол ојнаја биләр. Белә ки, бронхиал астманын инкишафында аллеркик ринит, бурун полипи, хроники тонзиллит, бурун бошлуғу артымларынын илтиһаб просесләри, ағ чијәр вәрәми кими хәстәликләрин рол ојнамасы мүәјјәнләшдирилмишдир. Көстәрилән хәстәликләрлә јанашы организмин тамамланмыш јүксәк һәссаслығы заманы «һәлледичи амил» ролуну дикәр сәбәбләр дә ојнаја биләр. Бунлар ашағыдакылардыр: психоложи травмалар, оператив мүдахиләләр, бәдәнин һәддән артыг сојумасы, мүаличә серумларынын јеридилмәси, јухары тәнәффүс јолларынын селикли гишасыны гы-

чыгландыран маддәләрин нәфәслә организмә дахил олмасы, һәддән артыг физики кәркинлик, дәрман гәбулу вә с.

Хәстәлијин башланғычында чох вахт организм јалныз мүәјјән аллеркенләрә, инфексион гычыглара реаксија көстәрир. Хәстәлијин сонракы кедиши заманы о, дикәр мүхтәлиф аллеркенләрә дә реаксија көстәрир. Бу заман организм онлара, бир чох харичи вә дахили амилләрә, һәмчинин метеороложи, психокен амилләрә гаршы һәссаслыг газаныр. Мәсәлән, мүәјјән етмишик ки, Бакы шәһәринин иглим шәраитиндә бронхиал астмасы олан хәстәләр һава температурунун вә атмосфер тәзјиги кәскин дәрәчәдә дәјишмәсинә, јүксәк нисби рүтубәтә вә хүсусилә узун мүддәтли шимал күләкләринә (хәзријә) пис реаксија верирләр. Демәли, тәнәффүс органларынын илтиһаб просесләри илә бронхиал астма хәстәлијинин башланмасы арасында мүәјјән асылылығын олдуғуну сүбут едилмиш вә нәзәри чәһәтдән бир чох саһәдә һәлл олунмуш кими һесаб етмәк олар. Тәнәффүс јолларында вә ағчијәрләрдә јерләшән илтиһаб просеси организмин јүксәк һәссаслыг мәнбәјидир; бурада әмәлә кәлән аллеркенләр вә токсик маддәләр дамар јатағына кечә биләр, ганла јајылыб бронх әзәләләринин вә селикли гишаларын, ағчијәр дамарларынын вә капиллјарларын, һабелә онлары иннервасија едән периферик синир системи елементләринин аллеркик һалына кәтириб чыхара биләр.

Бронхиал астманын әмәлә кәлмәсинә зәмин јарадан амилләр ичәрисиндә ирсијјәт мүһүм јер тутур. Лакин бу о демәк дејилдир ки, куја бронхиал астма ирсијјәтлә һазыр шәкилдә нәсилдән-нәслә кечир. Ирсијјәтлә јалныз организмин аллеркијаја, о чүмләдән астмаја мүәјјән мејиллији кечир. Демәли, сағлам нәсил алмаг үчүн һәр бир адам өзүндә аллеркијанын гаршысыны алмалыдыр. Бәс буну нечә етмәк лазымдыр? Бу һагда бир гәдәр сонра данышачағыг.

Мүәјјән едилмишдир ки, хәстәләрин јарысында ата вә ана тәрәфин јахын гоһумларында јаз катары, өврә, аллеркик ринит, Квинке өдеми, мигрен, екзема, псориаз вә нәһајәт, бә'зән, бронхиал астма кими аллеркик хәстәликләр тапмаг олар.

Бронхиал астманын әмәлә кәлмәсиндә конститусионал амилин дә мүһүм рол ојнамасыны гејд етмәк олар. Мәсәлән, диатезләрин ексудатив вә ојнаг формалары бронхиал астманын инкишаф етмәсиндә мүәјјән рол ојнаја биләр.

Бронхиал астма нечә хәстәликдир
О, өзүнү нә илә көстәрир

Бронхиал астма нәфәсалманын, хүсусилә нәфәсвермәнин чәтинләшмәси илә кедән вахташыры боғулма тутмалары илә характеризә олунур.

Бронхиал **астма тутмаларынын** мејдана чыхмасында үч дөврү ајырд етмәк лазымдыр:

1. Хәбәрдаредичи дөвр — бу дөвр тутмадан бир нечә саат вә бә'зән бир нечә күн әввәл башлајыр.

2. Әламәтләрин инкишафы дөврү — бу заман бронхиал астма тутмалары баш верир. Һәмин дөвр бир нечә дәгигәдән ибарәт ола биләр, јахуд ајларла давам едә биләр.

3. Тутманын керијә инкишафы дөврү — бу дөвр дә мүхтәлиф мүддәт давам едә биләр. Узун мүддәт хәстә олан адамларда ағчијәрләрдә илтиһаб очаглары олдугда керијә инкишаф дөврү узун сүрә биләр. Бу чүр адамларда тутма, кифајәт гәдәр тез-тез һалларда, асматик һала кечир.

Чох вахт бронхиал астма тутмалары хәбәрдаредичи әламәтләр олмадан гәфләтән баш верир.

Адәтән хәбәрдаредичи тутма әламәтләри ашағыдакылардан ибарәт олур: зөкәм, асгырма, өскүрмә, гычыгланма, башағрысы, гәбизлик, мә'дә-бағырсаг јолунун позғунлуғу вә с.

Тәнкнәфәслик бронхиал астма тутмаларынын икинчи мәрһәләсинин башланғычыдыр. Бу заман чох вахт нәфәсвермә акты чәтинләшир вә дөшаархасы наһијәдә сыхылма илә мүшајиәт олунур, бу исә хәстәјә «бүтүн дөш гәфәси илә» нәфәс алмаға имкан вермир. Нәфәсалма гыса вә адәтән кифајәт гәдәр күчлү вә дәрин олур. Нәфәсвермә бир гајда олараг ләнк, гычлыг характери дашыјыр вә нәфәсалмадан бир нечә дәфә узун сүрүр. Нәфәсвермә мүәјјән мәсафәдән ешидилән сәсли, узун мүддәтли, фитә-бәнзәр хырылты илә мүшајиәт олунур. Хәстә отураг вәзијјәт алыр, көвдәсини габаға верир, дирсәкләри илә стулун сөјкәнәчәјинә вә ја өз дизләринә истинад едир, надир һалларда диз-дирсәк вәзијјәтини алыр вә һабелә јухары әтрафлара истинад едир (хәстәләр тәнкнәфәслији азалтмагдан өтрү дөш гәфәси әзәләләринин фәаллығыны артырмаг мәгсәдилә мәчбури вәзијјәт алырлар.) Тутма заманы хәстәнин үмуми вәзијјәти ағыр олур. Үзү авазыјыр вә ја көјәрир, бир гәдәр шишкинләшир, дәрисини сојуг тәр басыр, үзү горху вә нараһатлыг һисси ифадә едир. Дөш гәфәси максимал нәфәсалма вәзијјәти алыр. Тәнәффүс актында чијнин бүтүн әзәләләри, бел вә гарын бошлуғу әзәләләри иштирак едир. Хәстә суаллара чәтинликлә вә көнүлсүз чаваб верир.

Әксәр һалларда тутма өскүрәклә, чәтин һајхырылан бәлғәмлә мүшајиәт олунур, надир һалларда бәдән температурунун чүз'и јүксәлмәси мүшаһидә олунур. Ағыр боғулма тутмалары заманы һушун итмәси, гејри-иради сидик вә нәчис ифразы баш верә биләр.

Һәким хәстәни мүајинә етдикдә ашағыдакылар: нәбзин зәиф, тезләшмиш олмасы, үрәк тонларынын күтләшмәси (һава долмуш ағчијәрләрин үрәји мүәјјән гәдәр өртмәси нәтичәсиндә) мүшаһидә олунур. Тәнәффүс чох вахт јавашымыш, бә'зи хәстәләрдә исә әксинә, тезләшмиш олур, нәфәсалма вә нәфәсвермә арасындакы фасилә ајдын нәзәрә чарпмыр. Ағчијәрләрин ашағы һүдудлары сон һәддинә гәдәр ашағы дүшүр, ағчијәр кәнарларынын һәрәкәти демәк олар ки, мүшаһидә едилмир. Ағчијәрләрдә зәифләмиш вә ја сәрт тәнәффүс фонунда нәфәсалма вә башлыча олараг нәфәсвермә заманы күлли мигдарда гуру, фитәбәнзәр вә вызылтылы, надир һалларда исә мүхтәлиф чаларлыға малик јаш хырылтылар ешидилир. Узун мүддәтли боғулма тутмалары заманы сағ үрәк чатмамазлығы әламәтләрини (ағчијәрләрдә дурғунлуг әламәтләри, гарачијәрин бөјүмәси, ајагларын шишкинләшмәси) мүшаһидә етмәк олар.

Хәстәләрин чохунда артериал тәзјиг ашағы дүшүр, бә'зиләриндә исә (хүсусилә узун мүддәт һормонал препаратлар гәбул едәнләрдә) әксинә, галхыр.

Електрокардиографијада үрәк-дамар чатмамазлығы үчүн сәчијјәви олан дәјишикликләр, үрәк әзәләсинин оксикенлә тә'мин олунмасынын позулдуғу ашкар едилир.

Периферик ганын мүајинәсиндә ағ ганын мигдарынын еозинофилләр, лимфоситләр кими елементләр һесабына артмасы мүәјјән едилир.

Әкәр боғулма тутмасы заманы бронхоскопла бронхларын селикли гишасына бахсаг бу заман мүәјјән едиләр ки, о, өдемә уғрамыш, шишкинләшмишдир, чәһрајы-көј рәнкә чалыр вә өврәдә олан сәпкиләрә бәнзәр сәпкиләрлә өртүлмүшдүр.

Әкәр бронхиал астма тутмасы бир нечә саат вә сутка әрзиндә ләғв едилмәсә (буна исә габагкы илләрә нисбәтән һазырда олдугча тез-тез тәсадүф едилир), бу заман астматик һал барәдә фикир јүрүдүлүр ки, бу да мүтләг ағчијәр — үрәк чатмамазлығына, һәјат үчүн вачиб органларын (баш бејнин, үрәјин, ағчијәрләрин, гарачијәрин вә с.) функсијасынын позулмасына кәтириб чыхарыр.

Бронхиал астманын әсас хүсусијјәти ондан ибарәтдир ки, бу хәстәлик тутма вә ја астматик вәзијјәт заманы хәстәләр үчүн ағыр вә тутмалараасы дөврдә нисбәтән раһат һалдыр. Хроники

илтиһабы вә ја башга илтиһабы олан, лакин ағчијәрләрин фәалијјәтини позан хәстәликләрин олмасы гејд едилмәјәндә адамлар тутмаларарасы дөврдә өзләрини тамамилә сағлам вә әмәк габилијјәтинә малик һесаб едә биләрләр. Јухарыда көстәрилән хәстәликләри олан адамларда исә бу дөврдә зәиф нәзәрә чарпан астматик вәзијјәт мүшаһидә етмәк олар. Лакин гејд етмәк лазымдыр ки, биринчи груп хәстәләрдә ағчијәрләрин, үрәјин, периферик ганын дәриндән тәдгиги заманы ашкар етмәк олар ки, белә «тамамилә сағлам вәзијјәт» јалныз заһиридир, алдадычыдыр.

Бронхиал астма төрәтмиш аллеркендән нечә јаха гуртармаг олар

Аллеркенин арадан галдырылмасы. Аллеркени суал-чаваб јолу илә, мәнзил-мәишәт шәраитини ајдынлашдырмагла вә аллерголожи тәдгигат методлары тәтбиг етмәклә ашкар етмәк мүмкүндүрсә вә ону арадан галдырмаг олурса, бу заман мүаличәдә ән зәрури чәһәт хәстәнин һәмин аллеркенләрлә тәмасда олмасына јол верилмәмәсиндән ибарәтдир. Әкәр хәстәлијин башлыча сәбәбләри мәишәт, гида вә ја тәсәррүфат, дәрман аллеркенләридирсә, һәмин метод тамамилә һәјата кечирилә биләр вә һәркаһ бронхиал астманы јалныз бир аллеркен төрәдирсә, бу заман јахшы нәтичә әлдә етмәк мүмкүн олар.

Мәишәт аллеркенләринә (ев тозуна, балыш түкүнә вә с.) јүксәк һәссаслыг ашкара чыхарылан тәсадүфләрдә мәнзил шәраитинин, мөвсүми олараг битки тозуна гаршы аллеркија заманы исә һеч олмазса бу биткиләрин чичәкләнмәси дөврүндә, јашајыш јеринин дәјишдирилмәси хәстәнин организминә аллеркенин дүшмәсини арадан галдырыр вә беләликлә дә аллеркија просеси дајаныр.

Бә'зи һалларда хәстәнин отағындан јумшаг мебел, көһнәлмиш шејләр, халчалар, галын пәрдәләр, китаблар, чичәкләр, һејванлар (ит, пишик, балыг вә с.) көтүрүләрсә, ораја паралон дөшәк, балыш, јорған гојулса, һәфтәдә бир дәфәдән аз олмајараг отаға јаш әски илә әл кәздирилсә, отағын һавасы дәјишдирилсә бу, бронхиал астманын клиники кедишини јүнкүлләшдирәр, боғулма тутмаларыны азалдар.

Пешә илә әлагәдар бронхиал астма тәсадүфләриндә иш шәраитинин вә ја јеринин, пешәнин дәјишдирилмәси мәсләһәт көрүлүр (бронхиал астма заманы пешә амилинин мүәјјәнләшдирилмәси диггәтли клиник-аллеркик тәдгигатлар апарылмасыны, профпатолога мәсләһәтләшмәји вә с. тәләб едир).

Әкәр аллеркија гојун јунунадырса, бу заман гојунда тәмасда олмагдан әлавә, јунла да тәмасда олмаг, јун палтардан истифадә етмәк, сәнаје маллары мағазасында, анбарда вә с. јерләрдә ишләмәк мәсләһәт дејилдир. Һәркаһ бронхиал астма һәр һансы бир гида маддәси илә төрәдиләрсә бу заман онун өзүнүн гида расионундан чыхарылмасы илә јанашы, онун дахил олдуғу гидалары да чыхармаг лазымдыр. Мәсәлән, јумуртаја гаршы аллеркија олдугда торт, пирожна, тәндир чөрәји вә саирә кими јемәкләр расиондан чыхарылмалыдыр. Битки тозуна гаршы јүксәк аллеркија заманы бал јемәк олмаз, чүнки онун тәркибиндә битки тозу екстрактлары вардыр; бу заман тәркибиндә јовшан олан хардал да јемәк мәсләһәт дејилдир; човдара гаршы аллеркија заманы човдар чөрәји јејилмәмәлидир вә с.

Чарпаз аллеркик реаксијалары да һәмчинин нәзәрә алмаг лазымдыр. Мәсәлән, пенисиллинә гаршы аллеркијасы олан хәстәдә новокаинә гаршы да ағыр аллеркија реаксијасы мүшаһидә едилир вә с.

Чох һалларда (60—80%-дә) бронхиал астманын инфексион-аллеркик хәстәлик олдуғу вә онун сәбәби һәр шејдән әввәл, гулаг-боғаз-бурун органларында, ағчијәрләрдә, мә'дә-бағырсаг јолунда, сидик-чинсијјәт јолунда вә с.-дә инфексион очаглар олмасы илә әлагәдар олдуғундан һәмин очагларын арадан галдырылмасы маһијјәт е'тибары илә аллеркизасија мәнбәјинин арадан галдырылмасы демәкдир. Белә һалларда чәрраһи мүдахилә—хараб олмуш каријесли дишләрин чыхарылмасы, бурун бошлуғу артымларынын пунксијасы, полипин, илтиһаба уғрамыш бадамчыгларын, бронхоектазларын, хроники пневмонија очагларынын вә саирәнин кәнар едилмәси ән јахшы үсулдур. Хроники инфексија очагларыны кәнар етмәк мүмкүн олмадыгда илтиһаб очағыны ләғв етмәјә имкан верән мүаличә методунун тәтбиги мәсләһәт көрүлүр. Бу мәгсәдлә һәкимин көстәриши үзрә антибиотикләр, сулфаниламидләр (јалныз һәкимин мүшаһидәси алтында стационар шәраитдә) вә дикәр препаратлар тәтбиг едилир. Антибиотикләрин вә дикәр дәрманларын тә'јини заманы еһтијатлы олмаг лазымдыр, чүнки дәрман аллеркијасы даһа чох һалларда мәһз бронхиал астмалы хәстәләрдә мүшаһидә едилир. Бронхиал астмасы олан хәстәләрә күчлү аллеркик фәаллыға малик олан пенисиллинин тә'јин едилмәси бизим вә бир чох башга алимләрин фикринчә экс-көстәришдир. Буну бир дә ондан көрмәк олур ки, сон заманлар әдәбијјатда даһа тез-тез пенисиллинин јеридилмәсиндән өлүм һалларынын баш вермәси тәсвир олунур. Хүсусилә антибиотикләр вә дикәр дәрманлар биоложи сынаглардан сонра тә'јин едилир. Биоложи сынаг мүсбәт олдуг-

да бәдәндә јерли (сынаг дозасынын јеридилдији јердә бөјүк өлчүдә гызарты) вә үмуми (бәдәндә өврә шәклиндә сәпкиләрин, Квинке өдеминин әмәлә кәлмәси, бәдәнин гашынмасы, боғулма тутмасы, әһвалсызлыг, үрәкбуланма, гусма вә с. анафилактик шока гәдәр) аллеркик реаксијалар мејдана чыхыр ки, бунлар һәмин дәрманын тә'јин едилмәсинин тәһлүкәли олдуғуну көстәрир. Инфексион аллеркик бронхиал астманын мүаличәсиндә јени антибиотикләр — сигмамитсин, рондомитсин вә с. даһа еффектли олмушдур. Нисбәтән јүнкүл һалларда стрептомисинин, олететринин, морфотсиклинин, тетраолеанын, еритромитсинин, тетратсиклинин вә с. тә'јин едилмәси даһа јахшы нәтичә верир. Һәр бир ајры-ајры һалда дәрманларын дозалашдырылмасы вә мүаличәнин мүддәти фәрди сурәтдә сечилир (јалныз һәким тәрәфиндән!) вә јашдан, хәстәлијин клиник кедишиндән, хәстәнин дөзүмлүлүјүндән асылы олур.

Узун мүддәтли тә'сирә малик сулфаниламидләр-сулфадиметаксин, мадрибон, сулфопиридазин вә саирә дә бөјүк мүвәффәгијјәтлә тәтбиг олунур. Сулфаниламид препаратлар периферик гана нәзарәт етмәклә верилир, лејкосит вә тромбоситләрин мигдары азалдыгда дајандырылыр.

Мүаличәви кимнастика бронхиал астма тутмаларынын гаршысыны алыр

Мүаличәви кимнастика бронхиал астманын мүаличә комплексинин бир һиссәсидир. Хәстәлијин инкишафынын рефлектор комплексинә јөнәлдилмиш тәнәффүс кимнастикасы тутманын арадан галхмасына көмәк едир, онун тәзаһүр етмәсини јүнкүлләшдирир вә ја инкишафынын гаршысыны алыр.

Тәнәффүс кимнастикасынын бронхиал астманын тутмаларарасы мәрһәләсини кечирән хәстәләрин мүаличәсиндә бөјүк әһәмијјәти вардыр. Бундан әсас мәгсәд одур ки, хәстә тәнәффүсүнү, ағчијәр вентилјасијасыны дүзкүн тәнзим етмәји өјрәнә билсин. Мәшғәләләр нисбәтән гыса нәфәсалма заманы даһа узун мүддәтли нәфәсвермә илә мүшајиәт олунмалыдыр (нәфәсалма мүддәтинин нәфәсвермә мүддәтинә нисбәти 1 : 3 көтүрүлүр). Белә тәнәффүс мәшғәләләри 5 дәгигә әрзиндә күндә бир нечә дәфә тәкрар олунур.

Тәнәффүс кимнастикасы ағчијәрләрин икинчили ағырлашмалары олан (ағчијәр емфиземасы, пневмосклероз, бронхоектазијалар вә с.) хәстәләр үчүн дә көстәришдир.

да бәдәндә јерли (сынаг дозасынын јеридилдији јердә бөјүк өлчүдә гызарты) вә үмуми (бәдәндә өврә шәклиндә сәпкиләрин, Квинке өдеминин әмәлә кәлмәси, бәдәнин гашынмасы, боғулма тутмасы, әһвалсызлыг, үрәкбуланма, гусма вә с. анафилактик шока гәдәр) аллеркик реаксијалар мејдана чыхыр ки, бунлар һәмин дәрманын тә'јин едилмәсинин тәһлүкәли олдуғуну көстәрир. Инфексион аллеркик бронхиал астманын мүаличәсиндә јени антибиотикләр — сигмамитсин, рондомитсин вә с. даһа еффектли олмушдур. Нисбәтән јүнкүл һалларда стрептомисинин, олететринин, морфотсиклинин, тетраолеанын, еритромитсинин, тетратсиклинин вә с. тә'јин едилмәси даһа јахшы нәтичә верир. Һәр бир ајры-ајры һалда дәрманларын дозалашдырылмасы вә мүаличәнин мүддәти фәрди сурәтдә сечилир (јалныз һәким тәрәфиндән!) вә јашдан, хәстәлијин клиник кедишиндән, хәстәнин дөзүмлүлүјүндән асылы олур.

Узун мүддәтли тә'сирә малик сулфаниламидләр-сулфадиметаксин, мадрибон, сулфопиридазин вә саирә дә бөјүк мүвәффәгијјәтлә тәтбиг олунур. Сулфаниламид препаратлар периферик гана нәзарәт етмәклә верилир, лејкосит вә тромбоситләрин мигдары азалдыгда дајандырылыр.

Мүаличәви кимнастика бронхиал астма тутмаларынын гаршысыны алыр

Мүаличәви кимнастика бронхиал астманын мүаличә комплексинин бир һиссәсидир. Хәстәлијин инкишафынын рефлектор комплексинә јөнәлдилмиш тәнәффүс кимнастикасы тутманын арадан галхмасына көмәк едир, онун тәзаһүр етмәсини јүнкүлләшдирир вә ја инкишафынын гаршысыны алыр.

Тәнәффүс кимнастикасынын бронхиал астманын тутмаларарасы мәрһәләсини кечирән хәстәләрин мүаличәсиндә бөјүк әһәмијјәти вардыр. Бундан әсас мәгсәд одур ки, хәстә тәнәффүсүнү, ағчијәр вентилјасијасыны дүзкүн тәнзим етмәји өјрәнә билсин. Мәшғәләләр нисбәтән гыса нәфәсалма заманы даһа узун мүддәтли нәфәсвермә илә мүшајиәт олунмалыдыр (нәфәсалма мүддәтинин нәфәсвермә мүддәтинә нисбәти 1 : 3 көтүрүлүр). Белә тәнәффүс мәшғәләләри 5 дәгигә әрзиндә күндә бир нечә дәфә тәкрар олунур.

Тәнәффүс кимнастикасы ағчијәрләрин икинчили ағырлашмалары олан (ағчијәр емфиземасы, пневмосклероз, бронхоектазијалар вә с.) хәстәләр үчүн дә көстәришдир.

Биз һәмин китабчада тәнәффүс кимнастикасы мәшғәләләрини тәсвир етмирик, чүнки бронхиал астманын ајры-ајры форма вә мәрһәләләри, һабелә ағырлашмалары олан, јахуд олмајан бронхиал астмалы хәстәләр үчүн мүхтәлиф мәшғәләләр көстәришдир. Боғулма тутмасы заманы вә тутмасыз дөврдә тәтбиг едилән мәшғәләләр мөвчуддур вә с. Мүаличәви кимнастика үзрә мәсләһәтләри мүаличәви бәдән тәрбијәси һәкими апарыр.

Мүаличәви бәдән тәрбијәси Бакы шәһәринин «Сағламлыг зонасында» чох кениш вә мүвәффәгијјәтлә тәтбиг олунур.

Тәнәффүс кимнастикасы мәшғәләләри илә мәшғул олмаг нәтичәсиндә әзәлә системи, о чүмләдән тәнәффүс әзәләләри мөһкәмләнир вә инкишаф едир, ағчијәрләрин һәјат тутуму, тәнәффүсүн дәгигәлик һәчми артыр, маддәләр мүбадиләси вә енержи мүбадиләси күчләнир, ган дөвраны јахшылашыр.

Бронхиал астмалы хәстәләрин пәһризи

Биз јухарыда бронхиал астмада гида мәһсулларынын ролу барәдә данышмышыг. Бронхиал астмасы олан бүтүн хәстәләр үчүн мүәјјән пәһриз нәзәрдә тутулмалыдыр. Һәр шејдән әввәл, организмин һәссаслығыны артыран вә аллеркијаја кәтириб чыхаран гида мәһсулларыны расиондан чыхармаг лазымдыр. Ахы бу күн мүәјјән гида аллеркенләринә реаксија вермәјән бронхиал астмалы хәстәләр ону тез-тез гидада ишләтдәрәк јахын бир заманда она сенсибилизә едилмиш ола биләрләр.

Беләликлә, хәстә даһа бир аллеркен «газана» биләр ки, бу да сонралар боғулма тутмаларыны тезләшдирә биләр.

Хәстәләрин гида режиминдә зүлаллары, карбоһидратлары, хөрәк дузуну мәһдудлашдырмалы вә о, витаминләрлә, хүсусилә С (500 мг-дәк) вә А витаминләри илә зәнкин гидадан ибарәт олмалыдыр. Јемәкләр мүхтәлиф олмалы, асан мәнимсәнилмәли вә һәддән артыг олмамалыдыр.

Расиона әдвијјатлы вә дузлу јемәкләр дахил едилмәмәлидир. Бунлар организмин аллеркенләрә гаршы һәссаслығыны артыра биләр. Тутмалар заманы бағырсагларда газ әмәлә кәтирән вә гарыны көпдүрән (метеоризм) вә һабелә диафрагмал тәнәффүсү чәтинләшдирән чохлу нишасталы вә пахла јемәкләри расиондан чыхарылмалыдыр.

Бронхиал астмалы хәстәнин расионундан әсас е'тибары илә чох тез-тез һалларда аллеркен ролуну ојнајан ашағыдакы гида мәһсуллары: бал, гара вә гырмызы күрү, јумурта, шоколад, гәһ-

вә, какао, гахач јемәкләри (балыг вә колбаса), нәрә балығы, го-јун вә донуз әти, ситрус мејвәләр (портағал, наринки, лимон, банан, ананас, фејхоа вә с), хәрчәнк, чијәләк, мөруг, гарағат, шафталы, чахыр, конјак чыхарылмалыдыр (гејд етмәк лазымдыр ки, һәтта аз мигдарда спиртли ичкиләрин бүтүн нөвләри бронхоспазм төрәдир вә организмин аллеркенләрә гаршы һәссаслығыны артырыр, чахырын, конјакын тәркибинә дахил олан ашы маддәләринин өзләри аллеркен ола биләрләр).

Бронхиал астмалы хәстәләр үчүн јемәкләр тәзә гида мәһсулларындан һазырланмалыдыр; нәзәрә алмаг лазымдыр ки, бојат, узун мүддәт сојудучуда сахланмыш јемәкләр аллеркен хассәсинә маликдир (бу заман гида маддәләринин тәркибиндәки зүлаллар денатуризасијаја уғрајыр, өз структуруну дәјишир вә аллеркенләрә чеврилир). Јухарыда көстәрилән гида маддәләринин бә'зиләринин (мәсәлән, јумуртанын) тамамилә расиондан чыхарылмасы мәсләһәт көрүлмүр.

Тәркибиндә һәјат үчүн зәрури маддәләр олан гида мәһсулларындан истифадә етмәк лазымдыр, лакин бу заман онларын һәддән артыг чох ишләдилмәмәсинә фикир верилмәлидир. Јухарыда адлары чәкилмәјән гида мәһсуллары да (мәсәлән, сүд, дикәр мејвә вә тәрәвәз нөвләри, тојуг әти вә с.) аллеркенлик хассәсинә малик ола биләр. Бу заман хәстәнин өзү диггәтли олмалыдыр. Једикдән сонра бир нечә дәфә боғулма тутмасы төрәдән шүбһәли гида мәһсулуну расиондан чыхармаг лазымдыр.

Бронхиал астманын профилактикасы вармы

Бәли, чох һалларда бронхиал астмалы хәстәләрин әзаб чәкмәсинә сәбәб өзләридир.

Сон заманлар елм аләминдә чох тез-тез һалларда «астмагабағы һал» барәдә сөһбәтләр кедир. Бу ону көстәрир ки, бронхиал астмалы хәстәдә һәләлик боғулма тутмасы јохдур, лакин о, тез бир заманда мејдана чыха биләр.

Астмагабағы һал нә демәкдир? Бронхиал астма илә хәстәләнмәмәк үчүн бу һалы нечә ләғв етмәк олар?

Ашағыдакы һаллар вә хәстәликләр астмагабағы һал һесаб олунур:

а) бронхоспазм әламәтләри илә кедән хроники пневмонија,
б) бронхоспазм әламәтләри илә кедән јарымкәскин вә зәиф кедишли пневмонија,
в) бронхоспазм әламәтләри илә кедән бронхоектазија хәстәлији;

г) хроники бронхит,
д) поллинозлар,
е) аллеркик вә вазомотор ринитләр вә с.

Беләликлә, там сағалмамыш һәр бир белә хәстәлик бронхиал астмаја кечмәк тәһлүкәси төрәдир. Әкәр бу хәстәликдән әлавә хәстәдә һәм дә ирси аллеркија вә ја һәр һансы бир аллеркик хәстәлик тәзаһүрү варса бронхиал астманын баш вермәси тәһлүкәси артыр. Гејд етмәк лазымдыр ки, хроники, јарым-кәскин вә зәиф кедишли пневмонија, хроники бронхит вә бронхоектазија хәстәлији грип, јухары тәнәффүс јолларынын катары, кәскин пневмонија вә бронхит кими хәстәликләрин амбулатор вә ја ев шәраитиндә гејри-дүзкүн мүаличәси, ја да там мүаличә олунмамасы нәтичәсиндә инкишаф едир. Чох тез-тез һалларда бу хәстәликләри хәстәләрин өзләри ев шәраитиндә, өзләри билдикләри дәрманларла «сојугдәјмә» ады илә «мүаличә» едир, һәр бир «чүз'и шејдән өтрү» һәкимә мүрачиәт етмәји лазым билмирләр. Температурун ашағы дүшмәси, үмуми вәзијјәтин јахшылашмасы илә әлагәдар олараг онлар өзләрини сағалмыш һесаб едир, лакин бир müддәтдән сонра вәзијјәтләри писләшдикдә һәкимә мүрачиәт етмәјә мәчбур олурлар.

Јухарыда көстәриләнләрдән ајдын олур ки, бронхиал астманын (әсас е'тибары илә инфексион-аллеркик) гаршысыны алмагдан өтрү сојугдәјмә, илтиһаб хәстәликләри мөвчуд олдугда өз-өзүнү мүаличә етмәк, һәкимин тә'јин етмәдији дәрманлары гәбул етмәк олмаз! Бу, бронхиал астманын әмәлә кәлмәси тәһлүкәсини төрәдир!

Әкәр анада аллеркик хәстәлик варса, о, јадда сахламалыдыр ки, һамиләлик вахты вә ја ушаг әмиздирән заман онун организминә аллеркенин дүшмәси тәкчә онун үчүн дејил, һабелә ушаг үчүн дә горхулудур. Һәмин дөврдә о, пәһриз сахламалы (аллеркик хассәләрә малик гида маддәләри јемәмәли), чохлу дәрман гәбул етмәмәлидир.

Ушагларын вахтындан габаг сүн'и гидаја кечирилмәси дә тәһлүкәлидир. Сүн'и гарышыглар олдугча тез-тез һалларда екссудатив диатезә, диспептик позғунлуглара сәбәб олур.

Лазым кәлдикдә аллеркијаја мејиллилик гејд едилән ушаглар профилактик пејвәнддән, тетануса гаршы серум јеридилмәсиндән азад едилирләр вә с. Башлычасы исә будур ки, онлара дәрманлар хүсусилә зәрури һалларда тә'јин олунур.

Отаға тоз гонмасынын гаршысыны алмаг үчүн һәр күн јаш әски илә әл кәздирилмәли, јумшаг мебел, јорған-дөшәк вахташыры олараг чырпылмалы вә јујулмалы, ев әшјалары, көһнә мебел бајыра чыхарылмалыдыр — бүтүн булар профилактик тәдбирләрдир.

Организми мөһкәмләтмәк үчүн һәр күн тәмиз һавада кәзмәк, идманла, бәдән тәрбијәси илә мәшғул олмаг, бәдәни јаш дәсмалла силмәк сојуғдәјмә хәстәликләринин вә һабелә бронхиал астманын гаршысыны алыр. Папирос чәкмәјин дә зәрәрли тә'сирини гејд етмәк лазымдыр, чүнки бу, дәрһал хроники бронхитә кәтириб чыхарыр ки, бунун да нәтичәсиндә бронхиал астманын баш вермәси тәһлүкәси артыр.

Министерство здравоохранение Азербайджанской ССР
Республиканский дом санитарного просвещения

Абдуллаев Муса Мир Мамед оглы
доктор медицинских наук, профессор
Мамедов Джабраил Теймур оглы
Халифа-заде Валида Али кызы

БРОНХИАЛЬНАЯ АСТМА--АЛЛЕРГИЧЕСКОЕ ЗАБОЛЕВАНИЕ

(на азербайджанском языке)

Редактору *А. Таһирова.* Техники редактору *С. Һәбибзадә.* Корректору *Т. Кәри*

Јығылмаға верилмиш 19/II-1976-чы ил. Чапа имзаланмыш 7/V-1976-чы ил. Қағыз маты 60×84 1/16. Қағыз № 1. Физики ч/в. 1. Шәрти ч/в. 0,93. Учот нәшр. в. 1. ФГ
Сифариш № 239. Тиражы 3000. Гијмәти 5 гәп.

Азәрбајчан ССР Назирләр Советинин Дөвләт Нәшријјат, Полиграфија вә К
Тичарәти Ишләри Комитәси.

«Кәнчлик» нәшријјаты, Бакы, Һүсү Һачыјев күчәси, 4.

26 Бакы комиссары адына мәтбәә, Бакы, Әли Бајрамов күчәси, 3.